

САН-ФРАНЦИСЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ 1951 РОКУ: ПОЛІТИКА «НЕМАВАСІ» ТА ЮРИДИЧНО- ДИПЛОМАТИЧНИЙ ТРИУМФ США

ПРОНЬ Д.С.,
аспірант,
Чорноморський
державний університет
імені Петра Могили

Автор статті розглядає юридичний аспект територіальної проблеми у відносинах між СРСР, Японією, США на прикладі Сан-Франциського форуму.

Ключові слова: Курили, США, японсько-радянські відносини, правовий кут, дипломатія.

Актуальність обраної теми полягає в тому, що до сьогодення, починаючи з кінця 1940-х-початку 1950-х років, залишається невирішеним територіальне питання між Японією і Російською Федерацією. Фактично воно загнане в історично-юридично-політичний «кут», не без участі та впливу США, й досягнуло не тільки міждержавного, але міжнародно-правового (мається на увазі ООН) рівня.

Проблема була предметом дослідження як вітчизняних (Кунадзе Г., Саркісов К., Латишев А., Славінський Б., Седнев В.), так і закордонних вчених (Кімура Х., Стефан Дж., Ніідзекі К., Гартхофф Р.), але автор, використовуючи документальні джерела і спеціальну наукову літературу, намагається по-новому, з власних позицій підійти до результатів Сан-Франциської конференції, її позитивів, негативів, які відрізняються від загальноприйнятої в українській юридичній та історичній думці.

Сан-Франциська конференція 4-8 вересня 1951 р., головною метою якою було підписання мирного договору з Японією (за інформацією американського представника В. Келчнера, прибули делегації 52 країн¹, разом з тим, серед її учасників опинилися 21 латиноамериканські держави, 7 африканських², Греція, Люксембург, Бельгія, Іран, Ірак, що не воювали проти Японії), намагалася вирішити низку важливих повоєнних проблем Країни «коріння сонця» (два ієрогліфи «Ніппон» перекла-

даються саме у такому значенні – Д.П.), в тому числі й територіальні питання.

Виходячи із специфіки досліджуємої проблеми, необхідно зауважити, що питання про спірні території між СРСР і Японією почали активно підійматися й аналізуватися, крім безпосередньо зацікавлених країн, саме американською стороною ще задовго до початку роботи конференції. Так, у розпорядженні виконуючого обов'язки політичного радника в Японії Сіболду 1 червня 1949 р. підкреслювалось, що Держдепартамент «продовжує вважати, що не може бути остаточного визначення японського територіального суверенітету у відсутності мирного договору і що у теперішній час існують важливі причини уникати прямого або непрямого висловлювання думки Сполучених Штатів з цього питання... США пильно вивчають питання підтримки японських претензій під час мирного врегулювання на групу Хабомаї, Шикотан, Кунашир і Ітуруп»³.

27 червня 1949 р. відповідальний у справах в Японії Клойс Х'юстон інформував Держсекретаря, що у Японії є «серйозні засади претендувати на Курили і острови Хабомаї та Шикотан... В зв'язку з тим, що Хабомаї та Шикотан традиційно розглядались як група островів, що різняться від Курильського архіпелагу... Ми вважаємо, що найбільше задовільним і ефективним територіальним рішенням буде повернення Японії двох південних Курил – Ітурупа і Кунашира, а також островів Хабомаї та Шикотан»⁴.

14 листопада 1949 р. начальник дипломатичного відділу Генерального штабу, виконуючий обов'язки радника в Японії Сіболд дає наступну оцінку майбутнього мирного договору, особливо підкреслюючи територіальну проблему: «Японія без сумніву висуне серйозні претензії на Ітуруп, Кунашир, Хабомаї та Шикотан... США повинні підтримати ці претензії та у договорі необхідно буде передбачити особливості цієї ситуації»⁵. У меморандумі від 25 листопада 1949 р. асистент юридичного радника з політичних питань Сноу повідомляє спеціального помічника Держсекретаря Максвела Гамільтона, що «єдиним невирішеним юридичним питанням є визначення «Курильські острови»... Існує правова засада для того, щоб за Японією залишалися Хабомаї та Шикотан, але ... не має міцних юридичних підстав для того, щоб стверджувати, що Кунашир і Ітуруп не є частиною Курильських островів»⁶.

У зв'язку з цим, необхідно зупинитися на трьох уточнюючих моментах. По-перше, саме з 1 грудня 1949 р. представники США розпочинають переговори стосовно проекту мирного договору з урядом Великої Британії⁷, переслідуючи, скоріше за все, мету, щоб їх не звинуватили в одноосібних (диктаторських) діях. По-друге, звертає на себе увагу

співпадіння інтересів щодо подальшої долі Японії, як з американської сторони, так і з боку японської: 11 листопада 1949 р. на пленарному засіданні палати радників прем'єр-міністр Іосіда (Йосіда) Сігеру погодився навіть підписати із США сепаратний договір⁸. По-третє, щодо плутанини з визначенням «Курильські острови». У автора склалося враження, що в першу чергу, Японія й США, у другу – радянська сторона, були зацікавлені у непорозуміннях (географічних, історичних, етнічних тощо...) «Курильського вузла» та у різних ситуаціях або «затягували», або «попускали» його. В офіційному довіднику Департаменту державних залізничних доріг Японії (1941 р.) повідомляється: «Тісіма» («Тисяча островів»), або Курильські острови... - 32 острови. Назва «Курильські острови» походять від руського слова «курить»... До складу Курильської гряди входять 7 головних островів: Кунашир, Шикотан, Ітуруп, Уруп, Шумшу, Алаїд і Парамушир»⁹. Як бачимо, відсутня згадка про острови Хабомаї.

Посилаючись на меморандум головнокомандуючого союзних держав полковника Аллена Х. № 677 від 29 січня 1946 р. у пункті № 3 відносно означеного складу території Японії (підпункт В) записано: «...виключаючи... Курильські (Тісіма) о-ви, групу островів Хабомаї (Хапомадзе), враховуючи острів Сусіо, Юрі, Акіюрі, Сібоцу й Тараку, а також острів Сікотан»¹⁰. З позиції США, ані Хабомаї, ані Шикотан не входять до географічного визначення «Курильські острови».

Безумовно, має рацію професор Джон Стефан з Оксфорду, стверджуючи, що сам термін «Курильські острови» тому трактується по-різному, бо його «остаточний статус не був проведений через міжнародні угоди»¹¹.

1950-ий рік відзначився двома «корегуваннями» з боку США щодо територіальних радянсько-японських проблем. У меморандумі від 9 серпня 1950 р. помічнику Держсекретаря з економічних питань Торпу пропонується проект мирного договору (7 серпня 1950 р.), згідно якого «Японія приймає будь-яке рішення, запропоноване Сполученими Штатами, Об'єднаним Королівством, Радянським Союзом і Китаєм, відносно майбутнього статусу Формози, Пескадорських островів, Сахаліну до півдня від 50 паралелі північної широти і Курильських островів. Якщо сторони не зможуть прийти щодо домовленості протягом року, то вони погодяться з рішенням Генеральної Асамблеї ООН»¹².

Викликає, принаймні, здивування «подвійна гра» представників США відносно територіальних питань між СРСР і Японією. Під час бесіди 26-27 жовтня 1950 р., яка була письмово зафіксована полковником Стентоном Бабкоком, між радянською

стороною (Я. Малик, Г. Трояновський) та американською (Д. Даллес, М. Аллісон, С. Бабкок) Джон Даллес підкреслив, що можна виходити з того, якщо СРСР стане учасником договору, Японія, відповідно до договору, поступиться південним Сахаліном і Курильськими островами Радянському Союзу»¹³.

У меморандумі ж, підготовленому Держдепартаментом США у листопаді 1950 р. країнам-членам Далекосхідної комісії (США, СРСР, Велика Британія, Франція, Китай, Індія, Австралія, Голландія, Канада, Нова Зеландія, Філіппіни, пізніше - Бірма, Пакистан; була ліквідована, згідно пропозиції США, 25 квітня 1952 р.), вже підкреслювалося у пункті № 3, що «майбутнє Курильських островів та Формози має бути вирішене Великою Четвіркою» (США, Велика Британія, СРСР, Китай – Д.П.)...¹⁴.

Американська тактика відносно японсько-радянських взаємин наприкінці 1950-го р. вступила у завершальну фазу – підготовка та проведення міжнародної конференції, форсування і вирішальний «штурм» якої було доручено відомому дипломату Джону Фостеру Даллесу. Діяльність Дж. Даллеса як провідного фахівця американської дипломатії та юриспруденції (закінчив юридичний факультет Принстонського університету, Вашингтонську школу права, проходив річне стажування у Сорбонському університеті в Парижі; працював юрисконсультом у юридичній фірмі «Салівен енд Кромвелл») ¹⁵, в тому числі напередодні та під час роботи Сан-Франциської конференції, знайшла відображення і отримала високу оцінку в книзі професора університету з Торонто Рональда Пруїссена¹⁶. В той же час праця здобула не досить схвальну рецензію відомого журналу «Pacific Historical Review», автор якої викладач університету Флориди Р. Макмахон вважає, що читачі «не можуть реально оцінити Даллеса, прочитавши цю книгу»¹⁷. Погоджусь з оцінкою і характеристикою Даллеса, наданими Кімурую Хіросі, який назвав його «архітектором мирного врегулювання з Японією», що вдало здійснив традиційну японську політику «немавасі» (дослівно – «обкопування коріння»), тобто «вся головна робота, пов'язана з договором, була завершена до відкриття конференції»¹⁸.

В чому ж полягала «місія Даллеса» у вузькому (діяльність перед та під час роботи форуму) та широкому (формування зовнішньої політики США) її розумінні? Графік Дж. Даллеса до початку роботи Сан-Франциської конференції був спланований чітко, конкретно, реалістично, з наступаючою-переможною спрямованістю. Починаючи з 25 січня 1951 року він протягом двох тижнів працює в Японії... (зрозуміло, що відбувалося узгодження всіх як принципових, так і «другорядних» деталей мир-

ного договору), потім терміново прямує до Австралії, Нової Зеландії, Філіппін, Бірми, в яких не тільки обговорюється проект договору, участь цих країн у конференції, але й висувається пропозиція створення Тихоокеанського Союзу на зразок НАТО¹⁹. Дипломатичний вояж Даллеса до країн Північно-Східної Азії виявився вдалим, про це свідчить той факт, що всі вони, крім Бірми, погодилися брати участь у конференції та підтримали американський проект договору. При цьому безумовно, Даллес не випускав з поля зору й територіальні проблеми. Так, під час розмови з міністром закордонних справ Австралії та Нової Зеландії Г. Спендером 17 лютого 1951 року на питання останнього «чому не передбачено, що Японія передає Курилі і Південний Сахалін СРСР», Даллес відповів: «... Існують юридичні суперечки про те, які території входять до Курильських островів»²⁰.

З 3 до 14 червня 1951 р. Дж. Даллес перебуває у Лондоні з намаганням остаточно узгодити з міністром закордонних справ Г. Моррісоном американсько-англійський проект мирного договору. Зауважимо, що американський варіант проекту договору було розроблено ще 8 січня 1948 р., про що свідчить його аналіз спеціальним помічником начальника управління Далекого Сходу Держдепартаменту Бортоном²¹. Велика Британія завершила розробку свого проекту мирного договору в середині квітня 1951 року²². Можна з упевненістю стверджувати, що залучивши Велику Британію до розробки проекту тексту мирного договору, США по-перше, «зіграли у демократію» (міркування і позиція іншої впливової держави); по-друге, відволікли суспільну світову громадську думку від одноосібних дій Сполучених Штатів. Сумісний американсько-англійський проект договору з'явився 3 травня 1951 р., у пункті № 4 якого зафіксовано наступне: «Японія поступається СРСР Курильськими островами і тією частиною південного Сахаліну та належними до нього островами, над якими Японія раніше мала суверенітет»²³.

Повертаючись до «лондонської місії» Даллеса, підкреслюю, що вона на початку виявилася невдалою і саме обговорення територіальної частини, про що свідчив терміновий візит Даллеса до Парижу та його спілкування з французькою стороною. 11 червня 1951 р. у бесіді з другим секретарем посольства США у Франції Уттером Даллес зауважив, що «Британія... надала карту, яка свідчить, - ... острови Хабомаї належать Японії», тому «США вважають що Хабомаї історично не є частиною Курильських островів... , краще було б залишити питання про визначення Курильських островів на рішення Міжнародного Суду...»²⁴. Остаточна домовленість між США і Великобританією відносно радянсько-япон-

ських територіальних питань зафіксована 14 червня 1951 р. після повернення Даллеса у Лондон: «Японія відмовляється від усіх прав, правозasad і претензій на Курильські острови та на частину Сахаліну з належними до неї островами над якою Японія набула суверенітет внаслідок Портсмутського договору від 5 вересня 1905 року»²⁵. Таким чином, американський проект мирного договору з Японією від 8 січня 1948 р. вдало трансформувався в американсько-англійський проект договору від 14 червня 1951 р., який і було запропоновано учасникам форуму.

Звертає на себе увагу позиція СРСР, принаймні, відносно територіальних проблем. Відомо, що остаточний американсько-англійський проект договору було передано радянській стороні 6 липня 1951 р. у посольстві Радянського Союзу в Вашингтоні. 18 липня ц.р., пропонуючи на затвердження Ноти СРСР на меморандум США безпосередньо Й. Сталіну, А. Громико особливо підкреслив, що у запропонованому проекті мова йде лише про те, що Японія відмовляється від прав і претензій на південну частину Сахаліну з належними до неї островами та Курильські острови, але «нічого не сказано про передачу їх Радянському Союзу», хоча в американському проекті від 30 березня 1950 р. акцентувалося, що Японія повертає ці території саме СРСР²⁶. Справа полягає в тому, що Радянський Союз повністю відкидав проект договору, запропонований США - Великобританією, критикував його і запропонував власний варіант проекту, про що йшлося у розпорядженнях радянського уряду від 7 травня та 10 червня 1951 р.²⁷.

Не торкаючись проблеми необхідності участі або ігнорування СРСР Сан-Франциського форуму, бо це виходить за рамки предмету дослідження, автор лише констатує той факт, що нотою від 12 серпня 1951 р. Радянський Союз підтвердив згоду на участь у конференції²⁸. Щодо радянського варіанту проекту договору, то найбільший інтерес представляє у ньому стаття № 7: «Японія визнає повний суверенітет Союзу Радянським Соціалістичних Республік на південну частину островів Сахалін з усіма належними йому островами та на Курильські острови та відмовляється від всіх прав, право основ і претензій на ці території»²⁹.

Зауважу, що жодна «аргументація» першого заступника міністра закордонних справ СРСР А.А. Громики так і не змогла пробитись крізь сталінську дипломатію – «заплутану, протирічну, таємну, непередбачену...»³⁰.

Повертаючись до даллесівської політики «немавасі» необхідно підкреслити, що вона не тільки виявилася вдалою і результативною, але й завершилася, за американським сценарієм, перемогою –

Сан-Франциська конференція була скликана, проходила з 4 до 8 вересня 1951 р., не зважаючи на гострі епітети радянської преси (газета «Правда» писали, що навіть американські агентства не наважуються назвати її «мирною») ³¹, виявилася суттєвою міжнародною подією, рішення якої до сьогодні як позитивно, так і негативно впливають на систему відносин на Далекому Сході.

Позиція США щодо територіальних питань між СРСР і Японією була висловлена у «концептуальній» промові, на думку американської сторони, Дж. Даллеса. 4 вересня, у перший день роботи форуму, після вітальних слів мера міста Робінсона, губернатора штату Каліфорнія - Уоррена та Президента Гаррі Трумена; зранку 5 вересня, обговоривши порядок денний і процедурні правила («за» - 35, «проти» - 3, не голосували – 14)³², слово було надано представникові США. Характеризуючи найбільш принципові статті тексту договору Даллес звернув увагу на те, що «окремі питання будуть виникати у зв'язку з географічною назвою «Курильські острови» і щодо належності до них острова Хабомаї». Він сам дав відповідь на власне запитання «Сполучені Штати вважають, що не належать. Якщо з цього питання виникне суперечка, його можна направити до Міжнародного Суду...»³³.

Зрозуміло, що після США, до промови було запрошено англійського делегата – державного міністра К. Янгера, який акцентувавши увагу присутніх на тому, що «договір є компромісним документом, підготовленим на засаді різних джерел», підкреслив – «японський суверенітет зберігається над островами Рюкю і Бонін та це знаходиться у суттєвому контрасті з положенням... про відмову Японії щодо Курильських островів, які знаходяться під окупацією Радянського Союзу»³⁴. Як бачимо, у наявності не тільки повне співпадіння американсько-англійських позицій відносно Курильської проблеми, але й навіть більш жорстка точка зору Великої Британії в «антирадянському» дусі.

Після виступів представників Болівії та Чілі, на вечірньому засіданні 6 вересня 1951 р., слово було надано голові радянської делегації А.А. Громико. Виступ Громики включав чотири головні напрямки, нас цікавитимуть другий і четвертий, де підіймаються саме територіальні проблеми. У другому розділі «Американсько-англійський проект – не договір миру, а договір підготовки війни». А Громико (пункт б) наголосив, що запропонований проект, «суперечить тим зобов'язанням, які взяли на себе США та Англія згідно Ялтинської угоди про повернення Сахаліну і Курильських островів Радянському Союзу»³⁵. У четвертому розділі свого виступу від назвою «Пропозиція Радянського Союзу» він запропонував наступне формулю-

вання - «визнання Японією повного суверенітету СРСР на південну частину острова Сахалін з навколишніми островами та на Курильські острови (стаття № 2 проекту договору)»³⁶. Не буде перебільшенням стверджувати, що доповідь А. Громики було принциповою, справило позитивне враження на присутніх (принаймні, виокремилася група країн, яка почала вагатися між позиціями США і СРСР – Єгипет, Ліван, Індонезія, Філіппіни, Ірак, Іран), радянські пропозиції певною мірою відповідали інтересам миру на Далекому Сході, але в цілому вона була занадто категоричною, відкидала будь-який компроміс, не враховувала досягнуті успіхи повоєнного демократичного розвитку Японії, до яких були причетними й американська, й радянська сторони, працюючи у сумісних далекосхідних комісіях; певні вимоги носили амбіційний характер та не відповідали реальності (наприклад, негайно залучити до участі у конференції делегацію КНР, в той час як процес дипломатичного визначення КНР тільки розпочався і більшість країн підтримувала зносини саме з тайванським урядом Чан Кайши).

Останнім на конференції з офіційною промовою на вечірньому засіданні 7 вересня 1951 р. виступив прем'єр-міністр Японії Йосіда Сігеру. Зосередимось на позиції японського представника з територіальних питань між Японією та СРСР. Йосіда заявив: «По відношенню до Курил і Південного Сахаліну, я не можу погодитись із ствердженнями радянської делегації, що Японія захопила їх за допомогою агресії. Під час відкриття Японії її володіння двома південнокурильськими островами Ітуруп і Кунашир не заперечувалося царським урядом. Курильські острови на північ від Урупа та південна частина Сахаліну були територіями, відкритими для діяльності як японських, так і руських поселенців. 7 травня 1875 р. японський та російський уряди в результаті мирних переговорів заключили угоду, за якою південний Сахалін ставав частиною території Росії, а в обмін на це північні Курили стали японською територією. Але на справді словом «обмін» просто називалася поступка південного Сахаліну на користь Росії з метою врегулювання територіальної сварки». «За Портсмутським договором, продовжував Йосіда, - укладеному у 1905 р. за посередництвом Президента США Теодора Рузвельта, південний Сахалін також ставав японською територією. І Сахалін, і північні та південні Курили були зайняті Росією в односторонньому порядку 20 вересня 1945 р. Навіть острови Хабомаї та Шикотан, які становлять собою частину Хоккайдо, одного з чотирьох головних Японських островів, до цих пір окуповані радянськими військами...»³⁷.

Аналізуючи виступ прем'єр-міністра Японії, необхідно підкреслити, що він зумів змішати, пере-

плутати та протиставити історичне обґрунтування з юридично-правовою аргументацією. По-перше, з боку Японії, історичний факт приналежності Курильських островів (про що, зрозуміло, японський представник «не згадав») був офіційно підтверджений у такому міжнародно-правовому акті, як договір про торгівлю і кордони від 26 січня 1855 р., підписаний в Сіоді³⁸. По-друге, вирішальне значення щодо визнання державної приналежності тієї чи іншої спірної території мають саме юридичні аргументи. Японія 2 вересня 1945 р. підписала акт про повну та остаточну капітуляцію й тим самим прийняла всі умови, погоджені союзниками в роки Другої світової війни, враховуючи Ялтинську домовленість, за якою Курильські острови відійшли до Радянського Союзу. По-третє, відносно поси- лань на Портсмутський договір, наведу лише рядки з лекції посла Японії в Росії Того Такехіро (прочитана 21 січня 1997 р. в Інституті світової економіки та міжнародних відносин): «... За Портсмутським договором 1905 р. Росія поступилася Японії Південним Сахаліном. Проте граф Вітте, який представляв Російську імперію на переговорах, записав... у своєму щоденнику, що такого принизливого договору у Росії ще не було... Сорок років по тому, у вересні 1945 р., в той самий день, коли наша країна поставила підпис під актом про остаточну капітуляцію, Сталін... сказав, що давня мрія Росії здійснилася і чорна пляма в її історії ліквідована. Я здійснив ... екскурс в історію, щоб продемонструвати, які глибокі рани територіальна проблема залишала у душі то японців, то росіян, коли була чинником недовіри і конфронтації...»³⁹.

По-четверте, відносно тогочасної (тобто, 1951 р.) «окупації островів радянськими військами». Відомо, що ще 2 лютого 1946 р. указом Президії Верховної Ради СРСР всі землі з її надрами, лісами і водами на території Південного Сахаліну і Курильських островів проголошувалися державною власністю Радянського Союзу, було засновано Південно-Сахалінську область з центром у місті Тойохара (Південно-Сахалінськ – Д.П.) з включенням її до складу Хабаровського краю РСФРР⁴⁰. У січні 1947 р. Південно-Сахалінська область була об'єднана з Сахалінською та під загальною назвою «Сахалінська область» виділена із складу Хабаровського краю у самостійний суб'єкт. У тому ж 1947 р. були проведені широкомасштабні топонімічні зміни⁴¹. Доречним у цьому сенсі є міркування Йосіди у його мемуарах про спілкування під час роботи конференції з Даллесом щодо південних Курил: «... Ми звернулись до нього з проханням прояснити в договорі, що південні Курили, які завжди були частиною наших володінь, не входять у Курили, що повинні бути відданими. Дал-

лес... вказав, що для цього необхідно було б знову почати обговорення тексту договору з усіма зацікавленими країнами, а це затягне конференцію... Тому він попросив нас відмовитись від нашої вигоди, а замість цього викласти нашу точку зору... в промові з прийняття умов мирного договору, що ми й зробили»⁴².

Після доволі сміливої заяви А. Громика, що конференція «перетворилася із зборів представників суверенних держав у чисто формальну процедуру, призначену для того, щоб «проштампувати» американсько-англійський проект договору»⁴³, заключних виступів представників Великої Британії та США – К. Янгера і Дж. Даллеса, що було завершуючим акордом американської дипломатичної тактики, 8 вересня 1951 р. відбулася церемонія підписання мирного договору. Представники 48 країн поставили підписи під цим документом, потім він був підписаний прем'єр-міністром Йосідою. Делегації СРСР, Чехословаччини і Польщі відмовились підписати договір і не були присутні на цьому засіданні.

Сан-Франциський мирний договір складався із Вступу, семи розділів та 27 статей⁴⁴. Згідно статті № 2 другого розділу (пункт С): «Японія відмовлялась від всіх прав, правозasad і претензій на Курильські острови й на ту частину острова Сахалін та прилеглих до нього островів, суверенітет над якими Японія придбала за Портсмутським договором від 5 вересня 1905 року»⁴⁵. Надати всебічну характеристику, виключно позитивну, з американської сторони, або негативну, на думку радянської сторони, насправді, неможливо. З одного боку, при всіх недоліках, Сан-Франциський договір був певним кроком на шляху до часткового вирішення далекосхідних післявоєнних проблем і встановлення миру з Японією, більш того, він не мав характеру воєнного пакту. З іншого боку, договір не вирішував багатьох нагальних питань – юридично не було припинено стан війни між Японією і деякими країнами (наприклад, Радянським Союзом, Китаєм...); визнання повного суверенітету Японії мало певною мірою формальний характер, бо на її території зберігалися іноземні військові бази; було остаточно «загнано у правовий кут» територіальне питання між Японією й СРСР. Якщо російські науковці Г.Кунадзе, К. Саркісов переконані, що «суверенітет СРСР над Курилами і Сахаліном юридично не є питанням радянсько-японських відносин»⁴⁶, то

С. Пунжин дотримується того, що «Сан-Франциський мирний договір залишив відкритими питання про правомірність володіння СРСР Курильськими островами, правовий титул на Курили так і залишився невизначеним». Разом з тим він підкреслює: «... договір цілком ясно зафіксував відмову Японії від Курильських островів. Стаття 2 «с» може мати тільки одне тлумачення: Курильські острови Японії не належать, вона не може на них претендувати»⁴⁷.

Приблизно аналогічної точки зору дотримується М.Т. Федоренко, який пише: «Правовою засадою може бути Сан-Франциський мирний договір 1951 р., під котрим стоїть підпис Японії та за яким вона відмовилась від усіх прав і претензій на Курильські острови. Правда, під цим договором відсутній підпис Радянського Союзу і на цій засаді японська дипломатія буде свою концепцію заперечень прав СРСР на Курили. В зв'язку з відмовою Японії від претензій на Курильські острови, вона втратила будь-які засади претендувати на них у подальшому. Бо, якщо одна із зацікавлених сторін відмовляється від предмету суперечки, то, зрозуміло, всі права беззаперечно переходять іншій стороні та проблема вважається вирішеною»⁴⁸.

Погоджуюсь з думкою авторів праці «Історія Японії. ХХ століття» (рос. мовою), які наголошують: «Стоїть під ним (Сан-Франциським договором – Д.П.) підпис Радянського Союзу або ні, але з юридичної точки зору, Японія від них відмовилась, тобто Курили їй не належать. Вона повинна довести, що чотири острови – не є Курили, а це зробити дуже важко»⁴⁹.

У цілому японська політика «немавасі», застосована Даллесом (відмова від дискусій з усіма учасниками, віддання переваги двостороннім переговорам з кожною країною), не тільки була вдалою і вчасно обрана Сполученими Штатами, але й призвела до безпрецедентних результатів – підписанню абсолютно більшістю учасників конференції мирного договору з Японією. І якщо сьогодні, скажімо, в Європейському Союзі надзвичайно популярна і домінує концепція «м'якого права» (Soft Law)⁵⁰, хоча, враховуючи особливий характер (sui generis) автономного правопорядку, варто розглядати змішаний «жорстко-м'який варіант»⁵¹, то даллесівська світова політика післявоєнного періоду, безсумнівно, є переконливим зразком міжнародного «твердого права» (Hard Law).

ПОСИЛАННЯ

¹ The New York Times. – 1951. – 6 September.

² Славинский Б. Сан-Францисская мирная конференция 1951 года // Проблемы Дальнего Востока. – 1991. - №3. – с. 68-82.

³ Foreign Relations of the United States. Diplomatic papers. (Далі: FRUS...) Far East and Australia, 1949. – vol. 7. – Wash: Government Printing Office (далі. – G.P.O.), 1976. – 988 p.

- ⁴ Ibidem.
- ⁵ Ibidem.
- ⁶ Ibidem: p. 904-906
- ⁷ The New York Times. – 1979. – 2 December.
- ⁸ Пронь С.В. Японія. Зовнішня політика та дипломатія у післявоєнний період (1950-1990 роки). – Миколаїв: «ЕОЛІС», 1997. – 146 с.
- ⁹ Русская тихоокеанская эпопея. Сборник документов. Хабаровск: Хабаровское книжное издательство, 1979. – 602 с.
- ¹⁰ Русские Курилы: история и современность. Сборник документов по истории формирования русско-японской и советско-японской границы. – М.: Сампо, 1995. – 179 с.
- ¹¹ Stephan J.J. The Kuril Islands: Russo-Japanese Frontier in the Pacific. – Oxford: Oxford University Press, 1974. – p. 210-211.
- ¹² FRUS. East Asia and Pacific Ocean. 1950. – vol. VI. – Wash.: G.P.O., 1976. – 1398 p.
- ¹³ Ibidem.
- ¹⁴ The New York Times. – 1950. – 25 November.
- ¹⁵ Усачёв И.Г. Джон Фостер Даллес: Политический миф и реальность. – М.: Мысль, 1990. – С. 23-25
- ¹⁶ Pruessen R.W. John Foster Dulles. The road to the Power. – N.Y.: Columbia University Press, 1982, - 572 p.
- ¹⁷ Pacific Historical Review. – vol. 3. – 1984. - № 1. – February (University of California Press). – p. 110-114.
- ¹⁸ Кимура Х. Курильская проблема: история японско-российских переговоров по пограничным вопросам. – Киев: «Юринком», 1996. – С 103.
- ¹⁹ Кутаков Л.Н. Внешняя политика и дипломатия Японии – М.: Международные отношения, 1964. – С. 238-239.
- ²⁰ FRUS. Asia and Pacific Ocean. 1951. – vol. 6. – Wash.: G.P.O., 1977. – p. 885-887.
- ²¹ FRUS. Far East and Australia. – 1978. – vol. 6. - Wash.: G.P.O., 1974. – p. 656-660.
- ²² Славинский Б.Н. Ялтинская конференция и проблема «северных территорий» – М.: ТОО «Новина», 1996. – с. 163.
- ²³ FRUS. Asia and Pacific Ocean. 1951. – vol. 6. – Wash.: G.P.O., 1977. – p. 1024-1026.
- ²⁴ Ibidem. p. 1110-1114.
- ²⁵ Ibidem. p. 1119-1120.
- ²⁶ Архів зовнішньої політики Російської Федерації. – Фонд Андрія Януарійовича Вишинського. – Оп.24. – п. 32. – Справа 193. – США. – Т.1. – С.22-23.
- ²⁷ Кимура Хироси. Советский Союз и мирное урегулирование с Японией // Проблемы Дальнего Востока. – 1991. - № 5. – С.94-95.
- ²⁸ Известия. – 1951. – 17 августа.
- ²⁹ Архів зовнішньої політики Російської Федерації – Фонд А.Я. Вишинського. – Оп. 24. – П. 32. – Справа 396. – Частина 2. – С. 91-116.
- ³⁰ Пронь С.В. Європа і сталінська дипломатія 1935-1941 років : [монографія] / Сергій Вікторович Пронь. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. – С.9.
- ³¹ Марков М. Сепаратный договор с Японией – орудие американской агрессии // Правда. – 1951. – 16 июля.
- ³² Frederik Dunn. Peace-making and the Settlement with Japan. – Princeton, New Jersey: Prentice Hall Inc., 1963. – p.177
- ³³ The New York Times. – 1951. – September 6. – p.7
- ³⁴ Ibidem.
- ³⁵ Правда.– 1951. – 7 сентября
- ³⁶ Там само.
- ³⁷ The New York Times. – 1951. – September 8. - p.5
- ³⁸ Улановский Ю.Б. Территориальные вопросы мирного урегулирования с Японией // Советское государство и право. – 1952. - №5. – С. 69.
- ³⁹ Того Токэхиро. Япония и Россия в XXI веке // Проблемы Дальнего Востока. – 1998. – № 1. – С. 20.
- ⁴⁰ Прохоров Э., Шевчук Л. О территориальных претензиях Японии к СРСР // Международная жизнь. – 1989. – № 1. – С. 48.
- ⁴¹ Ким И.П. Развитие территорий, присоединенных к СРСР после второй мировой войны (Восточная Пруссия, Южный Сахалин, Курильские острова). 1945 – первая половина 1979 г. – Автореф. диссерт. к. ист. наук. – Специальн. 07.00.02. – Отечественная история. – Южно-Сахалинск, 2010. – С.23.
- ⁴² Shigeru Yoshida. Memories. The Story of Japan in Crisis. – London: Heynemann, 1961. – p. 254-261
- ⁴³ Правда. – 1951. – 9 сентября.
- ⁴⁴ Documents in: J. Wheeler-Bannett., A.Nickolls. The Semblance of Peace. The political settlement after Second world war. – Macmillan, London: Westview Press, 1972. – p. 725-736
- ⁴⁵ A Documentary History of the U.S. Foreign Relations (the mid 1890 to 1979). – vol. 2. – Washington: Brookings, 1980. – p. 125.
- ⁴⁶ Кунадзе Г., Саркисов К Размышляя о советско-японских отношениях // Мировая экономика и международные отношения. – 1989. - № 5. – С. 86.
- ⁴⁷ Пунжин С.М. СССР-Япония: можно ли при помощи права решить проблему «северных территорий»? // Советское государство и право. – 1991. - № 7. – С. 116.

⁴⁸ Федоренко Н.Г. Курильський архіпелаг. Из записок о Японии // Новая и новейшая история. – 1994. - № 1. – С. 110.

⁴⁹ Молодяков В.Э. Молодякова Э.В., Маркаръян С.Б. История Японии. XX век. – М.: ИВ РАН; Крафт +, 2007. – С. 282.

⁵⁰ Смирнова К. Концепція «м'якого» права (Soft Law) в Європейському Союзі // Право України. – 2012. – № 3–4. – С. 329.

⁵¹ Trubek D.M., Cottrell P., Nance M. «Soft Law», «Hard Law», and European Integration: Toward a Theory of Hybridity // Jean Monnet Working Paper. – 2005. - № 02/05. – 42 p.

Pron' D.S. San Francisco Conference 1951: policy “not mawashi” and legal-diplomatic triumph of the United States of America/ Black Sea State University named after Petro Mohyla.

The article examines the legal aspect of the territorial problem between the Soviet Union, Japan, the United States of America on the example of the San Francisco forum.

Keywords: Kurils, U.S., Japanese-Soviet relations, the legal angle, diplomacy.

Пронь Д.С. Сан-Францисская конференция 1951 года: политика «немаваси» и юридико–дипломатический триумф США/ Черноморский государственный университет имени Петра Могилы.

Автор статьи рассматривает юридический аспект территориальной проблемы в отношениях между СССР, Японией, США на примере Сан-Францисского форума.

Ключевые слова: Курилы, США, японско-советские отношения, правовой угол, дипломатия.

Стаття надійшла до редколегії 12.09.2012

Прийнята до друку 15.10.2012